

ЗАМАНАҒӨЙ ЛИНГВИСТИКАДА АҰДАРМА ХӘМ ПРАГМАТИКАЛЫҚ ҚАТНАС МӘСЕЛЕЛЕРИ

Турсунбаев Бахтияр Турабаевич

*Әжинияз атындағы Нөкіс мәмлекетлик
педагогикалық институты ассистент
оқытыушысы*

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14238742>

Хәзирги лингвистикада аударма хәм прагматикалық қатнас мәселелери көплеген илимпазлардың дыққат итибарынан орын алған.

Аударманың прагматикалық қәсийети пайда болған хабар (message)дың мазмуны, онын қолланыў шеңбери, тил усылы хәм көрсетилген дерек арқалы анықланады. Өзиниң қолланыў мақсетине ылайық дерек керекли (зәрур) мәниге ийе болады хәм топланған мағлуматлардың, тил бирликлерин анықлайды хәм олардын керекли болған семантикалық байланыслар арқалы орнатады, яғный олардың өнимлилигин тәмийинлейди.

Демек, аударма хәм прагматика хабардың мазмуны хәм формасы арқалы анықланады хәм өз мазмунын сақлап қалады, бул болса өз гезегинде оның функционал әхмийетин жеткерий арқалы олардың мазмун теңлигин тәмийинлейди.

Аударма хәм прагматиканың өз-ара өзгешеликлерин "мәдений аударма" [1.193] формасында сәўлеленген болса, аударма көбинесе белгили бир тараўдағы ушырасыўшы этнографикалық текст сыпатында метаграфик түринде қолланылады.

Хәр қандай шет тилдиң прагматикалық өзгешелиги аударма процессин үйрениўде, өз ана тили менен салыстырыў арқалы әмелге асырылады. Шет тили мәдениятын өз ана тилине салыстырып үйрениў арқалы, үйренилип атырған тиллердеги уқсас тәреплерин үйрениў төмендегише әмелге асырылады.

1. Үйренилип атырған тиллердеги гәп бөлеклериндеги сөз тәртибиниң өз-ара айырмашылығын анықлаў.

2. Инглис тилиндеги предлоглардың үйренилип атырған тилде қолланылмаслығы хәм олардың баска морфологиялық усылда ислетилиўи.

Мысалы: to take – алыў

to take out – алып таслаў

to go – барыў

to go on – даўам етиў

3. Салыстырылып атырған тиллердеги мәхәл категориясы баслы мәселе болып табылады. Бул орында олардың мәхәл өзгешеликлерин анықлап, олардың қолланылыў шеңберине хәм дүзилисине итибар берий лазым.

Аударма хэм прагматиканың өз-ара өзгешеликлерин үйрениў арқалы инсан өмириниң хәр қыйлы позитив хэм негатив тәреплерин, миллий үрп-әдетлер, дәстүрлер, еки тилде қолланылатугын фразалар, олардың тарийхы, дүнья қарасы, психологиясына байланыслы факторлардыда итибарга алыў керек болады.

Аударманың прагматикалық өзгешеликleri тил хэм мәденияттың өз-ара байланысын анализлеў үлкен әхмийетке ийе. Бул өзгешеликлер интегратив, яғный мәденияттаныў, лингвистика хэм баскада изертлеўлер нәтийжесинде әмелге асырылады.

Хәр қандай илимий изертлеў жумысының анық усылы өзиниң қолланыў шеңберине ийе. Лекин, өз-ара байланыста болған тил хэм мәденият, булар көп тармақлы, олардын келип шығыўын, тәбиятын хэм басқа тәреплерин бир усыл арқалы анықлаў мүмкин емес. Сонлықтанда, бул тараўда бир-бирин толықтырыўшы жаңаша методлардан пайдаланыў зәрүр [2.36] Бул өз гезегинде хәзирги заманагөй (лингвистикалық, культурологиялық, социологиялық, этнографикалық хэм т.б., усылардан пайдаланылса дыққатка ылайық болады). Бул методлар лингвомәденияттаныўда қыйын изертлеў объекти болған тил хэм мәденияттың өз-ара қатнастарын беккемлеў имканиятын жаратады.

Аударма хэм прагматика өзгешеликлерин анализлеўде мазмун хэм мәни байланыстарын үйрениў теориялық тәрептен үлкен әхмийетке ийе. Себеби аудармада прагматикалық өзгешеликлер хәр қыйлы көринис себеп болғанлықтан текст дүзилисиниң формат хэм контекстуал белгилерин анализ етиў талап етиледі.

Текст аудармасындағы лексика-грамматикалық хэм лексика-стистикалық, усылларын анализлеў аударма теориясының теориялық мәселеси болса, басқа тәрептең көркем шығарманы лингвистикалық көз-қарастын үйрениўдеги теориялық мәселелерден есапланады. Текст бир тилдеги синтактикалық, лексика-грамматикалық хэм лексика-стистикалық усыллардың басқа тилге аудармасы хәр түрли жоллар менен әмелге асырылыўы мүмкин.

Прагматикалық өзгешеликлерди ана тилине аударма қылыўда дәслеп олардың бир контексте қолланылып атырған ўазыйпаларды анықлаў, соң аударма тилинде оларға хәр тәреплеме туўры, тил өлшеми хэм мәденияты дәрежесиндеги усылларды таңлаў керек болады. Миллий түсиниклерди тәрийиплеўде ылайық сөзлердиң айрымлары тилден тысқары хэм бир қатар

халықларда ушырасыуы мүмкин, сол себепли аударма тили сөзлик курамынында бир бөлеги болып есапланауы мүмкин.

Аудармашы (дилмаш) илимпазлардын пикиринше дилмаш халықлар турмысы түсиниклерин анлататугын сөзлер мәни хәм формаларын үйрениуден алдын олардын белгили контекстлерде қолланылыуын жаңа ұазыйпаларды дөретиу мәселесине итибар қаратыу керек [4.80]

Жуўмақлап айтқанда аударма хәм прагматикалық өзгешеликлер лингвистикалық анализлеу, тилимизде қолланылмаган өзгешеликлерди, кубылысларды хәм басқада жана лингвистикалық, сонын менен бирге әдебияттануу илиминде раўажландырыуға үлес қосқан болады. Бул өз гезегинде ана тил хәм шет тиллерин милий әдебият хәм дүнья әдебияты арасындағы көплеген мәселелердиң шешими болады.

Пайдаланылған әдебиятлар:

1. Алиференко К.Ф – Лингвокультурология ценностно-смысловое пространство языка. М., 2010. 193 с.
2. Кунин В – Англо-русский фразеологический словарь. М. 1980
3. Сенкевич М.П – Пособие по развитию речи. М.2011. 36 с.
4. Саломов Г – Таржима назариясига кириш. Т., 1982. 80 б.